

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СТОПЧЕНКО КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА



УДК 347.93+ 347.634/.637

**СУДОЧИНСТВО У СПРАВАХ
ПРО ОСПОРЮВАННЯ БАТЬКІВСТВА ТА МАТЕРИНСТВА**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор

Чурпіта Ганна Вікторівна,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри цивільного права і процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Ткачук Олег Степанович,

Верховний Суд,

Суддя Касаційного цивільного суду

кандидат юридичних наук, доцент

Захарова Олена Семенівна,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

доцент кафедри правосуддя

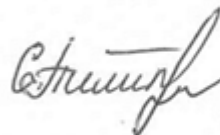
Захист відбудеться «24» жовтня 2019 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 в Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий «21» вересня 2019 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради



С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідно до ст. 51 Конституції України, сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Відповідна правова охорона здійснюється за допомогою різних засобів, серед яких особливе місце посідає судовий захист прав та інтересів батьків та дітей, адже саме суду законодавцем надано найбільш широкі повноваження в зазначеній сфері, порівняно з іншими юрисдикційними органами. Як визначено у ч. 1 ст. 2 ЦПК України, завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

В порядку цивільного судочинства розглядаються різні категорії сімейних справ, що опосередковують захист прав та інтересів батьків та дітей. Водночас, особливий науковий та практичний інтерес представляє процесуальна форма розгляду і вирішення сімейних справ про оспорювання батьківства та материнства, провадження у яких відкривається на підставі позову про виключення відомостей про особу як батька, матір з актового запису про народження дитини.

Слід звернути увагу на те, що проблеми оспорювання батьківства та материнства опосередковано вже були предметом наукових розвідок у доктрині як матеріального, так і процесуального права.

У матеріальному контексті відповідні дослідження проводили: М. В. Антокольська, І. В. Апопій, О. Ю. Бикова, Т. В. Боднар, А. Б. Болховітінова, В. І. Борисова, В. А. Ватрас, Є. М. Ворожейкін, В. С. Гопанчук, Л. Є. Гузь, І. В. Жилінкова, Л. М. Зілковська, Н. М. Кострова, Л. В. Красицька, Б. К. Левківський, С. М. Лепех, Г. К. Матвєєв, М. Т. Оридорога, З. В. Ромовська, О. І. Сафончик та інші науковці.

Серед робіт процесуального напрямку слід відзначити праці: Г. Я. Тріпутьського («Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв'язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між батьками та дітьми», 2008 р.), О. М. Ганкевич («Судочинство у справах про визнання батьківства, материнства та його оспорювання», 2015 р.), Г. В. Чурпіти («Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства», 2016 р.), Т. С. Супрун («Докази та доказування в справах про встановлення та оспорювання батьківства (материнства)», 2017 р.).

Незважаючи на наявність цілої низки наукових праць, присвячених окремим аспектам захисту особистих немайнових прав батьків та дітей, можна констатувати, що проблеми, пов'язані із процесуальним порядком розгляду судом справ про оспорювання батьківства та материнства, ще й до нині залишаються малодослідженими. Крім того, обрана проблематика актуалізується прийняттям 03 жовтня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким ЦПК України 2004 р. було викладено у новій редакції. У зв'язку із цим, певних змін у законодавчому

регулюванні зазнав інститут позовного провадження, у порядку якого відбувається розгляд відповідної категорії сімейних справ.

Беручи до уваги вищезазначене, виокремлення процесуальних особливостей розгляду і вирішення судом справ про оспорування батьківства та материнства, а також вироблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на оптимізацію цивільного процесуального та сімейного законодавства України, є актуальним і перспективним напрямом наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015–2019 рр.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є виокремлення процесуальних особливостей розгляду і вирішення судом справ про оспорування батьківства та материнства, а також вироблення на цій підставі науково-обґрунтованих пропозицій, спрямованих на оптимізацію цивільного процесуального та сімейного законодавства України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та визначити методологію дослідження процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорування батьківства та материнства;
- простежити еволюцію правового регулювання процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорування батьківства та материнства;
- виокремити передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства та материнства;
- охарактеризувати цивільну юрисдикцію суду щодо розгляду і вирішення справ про оспорування батьківства та материнства;
- визначити учасників справ про оспорування батьківства та материнства та їх представників;
- встановити особливості доказів і доказування у справах про оспорування батьківства та материнства;
- виявити процесуальні особливості відкриття провадження у справах про оспорування батьківства та материнства;
- виокремити процесуальні особливості підготовчого провадження у справах про оспорування батьківства та материнства;
- визначити процесуальні особливості розгляду справ про оспорування батьківства та материнства по суті;

– розробити пропозиції, спрямовані на оптимізацію цивільного процесуального законодавства України у контексті правового регулювання процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із розглядом і вирішенням судом справ про оспорювання батьківства та материнства.

Предметом дослідження є порядок здійснення судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, використання *історико-правового методу* дозволило простежити еволюцію правового регулювання, а також дослідити генезу наукових поглядів щодо процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства (підрозділи 1.1–1.2). *Порівняльно-правовий метод* застосовувався для виявлення загального та особливого в правовому регулюванні процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства у вітчизняному та зарубіжному цивільному процесуальному законодавстві, а також при порівнянні наукових поглядів з окресленої проблематики (підрозділи 1.1–1.2, 2.2–2.3., 3.1–3.3). *Метод індукції та дедукції* дозволив виокремити передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства та материнства, а також особливості рішень суду, ухвалених у відповідних категоріях справ (підрозділи 2.1, 3.3). *Метод системного аналізу* надав можливість проаналізувати докази і доказування у справах про оспорювання батьківства та материнства (підрозділ 2.4). *Догматичний (формально-логічний) метод* застосовувався при тлумаченні правових категорій, в результаті чого поглиблено та уточнено понятійно-категоріальний апарат відповідного процесуального інституту (підрозділи 2.1–2.4).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у науці цивільного процесуального права комплексним дослідженням процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

– виокремлено етапи еволюції правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства: 1) зародження правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства, під час якого шлюбно-сімейні відносини регулювались звичаєвим правом, а судові функції виконували єпископи, архієпископи і митрополит (X ст. – 1924 р.); 2) становлення правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в радянському цивільному процесуальному та сімейному законодавстві, характерною особливістю якого була фрагментарна правова регламентація певних особливостей процедури

розгляду відповідних справ (1924 р. – 1969 р.); 3) розвиток правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в цивільному процесуальному та сімейному законодавстві УРСР та України, що характеризувався правовою регламентацією матеріально-правових підстав оспорювання батьківства та материнства (1969 р. – 2004 р.); 4) новелізація правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в цивільному процесуальному та сімейному законодавстві України, що характеризується законодавчим закріпленням як матеріально-правових, так і процесуальних передумов звернення до суду із відповідною позовною заявою (2004 р. – до сьогодні);

– визначено перелік належних позивачів у справах про оспорювання батьківства (материнства). Зокрема, встановлено, що належним позивачем у справах про оспорювання батьківства є: а) особа, яка записана батьком дитини відповідно до статей 122, 124, 126 і 127 СК України (ч. 1 ст. 136 СК України); б) спадкоємці особи, яка була записана батьком дитини, але померла до народження дитини, проте за свого життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства (ч. 1 ст. 137 СК України); в) спадкоємці особи, яка була записана батьком дитини, але померла після пред'явлення позову про виключення свого імені як батька з актового запису про народження дитини (ч. 2 ст. 137 СК України); г) спадкоємці особи (дружина, батьки та діти), яка була записана батьком дитини, але через поважні причини не знала про це (ч. 3 ст. 137 СК України); д) жінка, яка народила дитину у шлюбі, за умови подання іншою особою заяви про своє батьківство (частини 1, 2 ст. 138 СК України). Водночас, належним позивачем у справах про оспорювання материнства є: а) жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України); б) жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, крім таких випадків: перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 2 ст. 123 СК України); народження жінкою дитини після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 3 ст. 123 СК України);

– обґрунтовано, що у справах про оспорювання батьківства та материнства предмет доказування кореспондується із матеріально-правовими передумовами реалізації права на подання до суду позовних заяв про оспорювання батьківства (материнства);

– аргументовано, що у справах про оспорювання батьківства та материнства вжиття заходів досудового врегулювання спору видається неможливим, адже досягнення домовленості між сторонами про те, хто є батьком (матір'ю) дитини, не може бути підставою для внесення змін до актового запису про народження дитини;

удосконалено:

– класифікацію передумов відкриття провадження у справах про оспорювання батьківства (материнства), які запропоновано диференціювати на: а) процесуальні передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства), які визначають процесуальні підстави для відкриття провадження у справі і регламентовані нормами

цивільного процесуального законодавства України; б) матеріально-правові передумови, які визначають матеріальні підстави для відкриття провадження у справі, регламентовані нормами сімейного законодавства України і різняться залежно від особи, яка звернулася до суду із відповідною позовною заявою;

- положення про те, що пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників хоча і не є самостійним засобом доказування у справі, можуть набувати правового режиму доказів у процесуальній формі показань свідків;

- розуміння презумпції батьківства як визначеного законом припущення про те, що батьком дитини вважається: чоловік матері дитини, з яким вона перебуває у шлюбі; чоловік, який спільно з матір'ю дитини подав до органу ДРАЦСу заяву про визначення походження дитини; чоловік, визначений як батько дитини за рішенням суду;

- наукове судження про те, що у справах про оспорювання батьківства та материнства суд здійснює захист сімейних прав та інтересів шляхом припинення правовідносин між батьком (матір'ю) та дитиною;

дістало подальший розвиток:

- висновок про те, що у справах про оспорювання батьківства (материнства) активна процесуальна співучасть може мати місце у випадку, якщо позовна заява подається жінкою, яка народила дитину у шлюбі, а предметом вимоги є виключення запису про свого чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини. У такому випадку у цивільному процесуальному статусі співучасника виступає інший чоловік, який визнає своє батьківство щодо дитини;

- наукове судження щодо необхідності розширення кола суб'єктів права на звернення до суду із позовом про оспорювання батьківства та материнства. Зазначене право пропонується надати дитині як суб'єкту відповідних особистих немайнових правовідносин;

- обґрунтування доцільності обов'язкового призначення у справах про оспорювання батьківства та материнства (за клопотанням хоча б однієї із сторін) судово-генетичної експертизи, виходячи із високого ступеня вірогідності відомостей щодо батьківства (материнства) особи, що містяться у відповідному висновку експерта.

На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального та сімейного законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції п. 5 ч. 3 ст. 175 ЦПК України, доповнити правову норму, що її містить ч. 1 ст. 105 ЦПК України, пунктом 4, викласти у новій редакції назву §1 глави 2 розділу 1 ЦПК України, доповнити СК України новою правовою нормою – статтею 139-1.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків:

- у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального та сімейного права;

- у законотворчій діяльності – в процесі удосконалення цивільного процесуального та сімейного законодавства України;

– у правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ, а також у процесі підготовки науково-практичних коментарів до ЦПК України;

– в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес» та «Сімейне право», а також відповідних спецкурсів; при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів з указаних дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2018 року).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях здобувача. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, в роботі не використовувалися. У співавторстві опубліковано 1 наукову статтю і 1 тези доповіді на науково-практичній конференції, в яких особистий науковий доробок здобувача становить не менш як 50% і полягає у формулюванні та розв’язанні наукових проблем, пов’язаних із виокремленням видів цивільної юрисдикції суду щодо розгляду справ про оспорювання батьківства та материнства, а також особливостей виконання судових рішень у відповідних справах.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на 5 науково-теоретичних та науково-практичних конференціях та наукових читаннях: IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства» (Кіровоград, 4 грудня 2015 р.); VI наукових читаннях, присвячених пам’яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2016 року); IX Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (Київ, 31 жовтня 2017 р.); VII наукових читаннях, присвячених пам’яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2017 року); Науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи» (Харків, 24 листопада 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені в 10 публікаціях, у тому числі в чотирьох статтях у наукових фахових виданнях України, одній статті у науковому періодичному виданні іншої держави, п’яти тезах виступів на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях та наукових читаннях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування на 22 сторінках) та 2 додатків (на 4-х сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 199 сторінок, із них основного тексту – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, відображено зв’язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами і темами, визначено мету, задачі, об’єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження.

Відповідно до результатів дослідження висвітлено основні положення наукової новизни, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію, публікації за темою дисертації.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні та методологічні засади дослідження процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки проблеми та методологія дослідження процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства»* встановлено, що розроблення проблематики розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства є актуальним та перспективним напрямом наукового пошуку, що зумовлено як відсутністю наукових праць, присвячених особливостям даного процесуального інституту, так і новелізацією цивільного процесуального законодавства України (прийняттям 03 жовтня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким ЦПК України 2004 р. було викладено у новій редакції).

Визначено, що відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ: історико-правовий, порівняльно-правовий методи, метод індукції та дедукції, метод системного аналізу, догматичний (формально-логічний) метод.

У підрозділі 1.2 *«Еволюція правового регулювання процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства»* зроблено висновок про те, що у своїй еволюції цивільне процесуальне та сімейне законодавство України, яке регулює процесуальний порядок розгляду судом справ про оспорювання батьківства та материнства, пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити: а) зародження правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства, під час якого шлюбно-сімейні відносини регулювались звичаєвим правом, а судові функції виконували єпископи, архієпископи і митрополит (X ст. – 1924 р.); б) становлення правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в радянському цивільному процесуальному та сімейному законодавстві, характерною особливістю якого була фрагментарна правова регламентація певних особливостей процедури розгляду відповідних справ (1924 р. – 1969 р.); в) розвиток правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в цивільному процесуальному та сімейному законодавстві УРСР та України, що характеризувався правовою регламентацією матеріально-правових підстав оспорювання батьківства та материнства (1969 р. – 2004 р.); г) новелізацію правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в цивільному процесуальному та сімейному законодавстві України, що характеризується законодавчим закріпленням як матеріально-правових, так і процесуальних передумов звернення до суду із відповідною позовною заявою (2004 р. – до сьогодні).

Розділ 2 «Окремі процесуальні аспекти, пов'язані із пред'явленням до суду позовів про оспорювання батьківства та материнства» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства та материнства»* визначено, що передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства) доцільно поділяти на:

I) процесуальні передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства), які визначають процесуальні підстави для відкриття провадження у справі: а) заява підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства; б) відсутнє таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; в) у провадженні цього чи іншого суду відсутня справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; г) відсутнє рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим; д) відсутнє рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; є) після смерті фізичної особи, яка звернулася із позовною заявою або до якої пред'явлено позов, або оголошення її померлою спірні правовідносини допускають правонаступництво;

II) матеріально-правові передумови, які визначають матеріальні підстави для відкриття провадження у справі. Матеріально-правові передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства) різняться залежно від особи, яка звернулася до суду із відповідною позовною заявою. А саме, такими передумовами є:

1) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини: а) позивач є особою, яка записана батьком дитини відповідно до ст. ст. 122, 124, 126 і 127 СК України; б) позов про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження пред'явлено після народження дитини і до досягнення нею повноліття; в) позивач в момент реєстрації себе батьком дитини не знав, що не є її батьком; г) позивач не давав згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до ч. 1 ст. 123 СК України;

2) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини: а) особа, яка записана батьком дитини, померла до народження дитини; б) особа, яка записана батьком дитини, за життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства;

3) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства визначеними законом спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини (дружиною, батьками, дітьми): а) особа, яка записана батьком дитини,

померла; б) особа, яка записана батьком дитини, через поважні причини не знала про те, що записана батьком дитини;

4) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства свого чоловіка жінкою, яка народила дитину у шлюбі: а) позивачем є жінка, яка народила дитину у шлюбі; б) предметом позову є вимога про виключення запису про чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини; в) інша особа подала заяву про визнання свого батьківства щодо дитини;

5) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування материнства жінкою, яка вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, а відповідачем – жінка, яка записана матір'ю дитини; б) народження дитини жінкою-позивачем не є наслідком перенесення в її організм людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; в) народження дитини не є наслідком перенесення в організм жінки-відповідача ембріона людини, зачатого її чоловіком та позивачем в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій;

б) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування материнства жінкою, яка не вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка записана матір'ю дитини; б) жінка-позивач не вважає себе матір'ю дитини.

У підрозділі 2.2 «Цивільна юрисдикція суду щодо розгляду і вирішення справ про оспорування батьківства та материнства» визначено, що цивільна юрисдикція суду – це компетенція суду щодо розгляду і вирішення цивільних справ.

Встановлено, що позовні заяви про оспорування батьківства (материнства) подаються до суду за правилами, встановленими для загальної, альтернативної або виключної територіальної юрисдикції (підсудності).

Зокрема, за правилами альтернативної підсудності до суду можуть бути пред'явлені такі позови:

а) до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, які пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи) (ч. 9 ст. 28 ЦПК України);

б) до відповідача, який не має в Україні місця проживання чи перебування, які можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна або за останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні (ч. 10 ст. 28 ЦПК України).

За правилами виключної територіальної юрисдикції (підсудності) у справах про оспорування батьківства та материнства пред'являються зустрічний позов та позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, які незалежно від їх підсудності подаються до суду за місцем розгляду первісного позову (ч. 6 ст. 30 ЦПК України).

Підрозділ 2.3 «Учасники справ про оспорування батьківства та материнства та їх представники» присвячений аналізу суб'єктного складу учасників справ про оспорування батьківства та материнства.

Обґрунтовано, що у справах про оспорування материнства та батьківства, на відміну від більшості справ, які розглядаються в порядку позовного провадження, перелік належних позивачів визначений нормами матеріального закону – СК України.

А саме: належним позивачем у справах про оспорування батьківства є: 1) особа, яка записана батьком дитини відповідно до статей 122, 124, 126 і 127 СК України (ч. 1 ст. 136 СК України). Водночас, як зазначено у ч. 5 ст. 136 СК України, не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком, а також особа, яка дала згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до ч. 1 ст. 123 СК України; 2) спадкоємці особи, яка була записана батьком дитини, але померла до народження дитини, проте за свого життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства (ч. 1 ст. 137 СК України); 3) спадкоємці особи, яка була записана батьком дитини, але померла після пред'явлення позову про виключення свого імені як батька з актового запису про народження дитини (ч. 2 ст. 137 СК України); 4) спадкоємці особи (дружина, батьки та діти), яка була записана батьком дитини, але через поважні причини не знала про це (ч. 3 ст. 137 СК України); 5) жінка, яка народила дитину у шлюбі, за умови подання іншою особою заяви про своє батьківство (частини 1, 2 ст. 138 СК України).

Водночас, належним позивачем у справах про оспорування материнства є: 1) жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України); 2) жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, крім таких випадків: а) перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 2 ст. 123 СК України); б) народження жінкою дитини після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 3 ст. 123 СК України).

Встановлено, що у справах про оспорування батьківства (материнства) активна процесуальна співучасть може мати місце у випадку, якщо позовна заява подається на підставі ст. 138 СК України, тобто жінкою, яка народила дитину у шлюбі, а предметом вимоги є виключення запису про свого чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини. У такому випадку у процесуальному статусі співучасника може виступати інший чоловік, який визнає своє батьківство щодо дитини.

На відміну від позивача, відповідач у справах про встановлення батьківства та материнства визначається, виходячи із того факту, хто є позивачем у справі. Так, наприклад, якщо пред'являється позов про оспорування батьківства жінкою, яка народила дитину у шлюбі, то відповідачем за таким позовом буде чоловік позивачки, який записаний батьком дитини в актовому записі про народження дитини. Якщо ж позивачем у справі про оспорування материнства є жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, відповідачем за таким позовом буде жінка, яка записана як мати дитини в актовому записі про її народження, тощо.

У підрозділі 2.4 «Докази і доказування у справах про оспорування батьківства та материнства» визначено, що для підтвердження наявності або

відсутності фактичних даних, якими сторони обґрунтовують свої вимоги або заперечення, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи, можуть використовуватися всі передбачені ЦПК України (ч. 2 ст. 76) засоби доказування: письмові, речові і електронні докази; висновки експертів; показання свідків.

Аргументовано, що хоча цивільне процесуальне законодавство України і не визнає пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників самостійним засобом доказування у справі, водночас, передбачає можливість допиту таких осіб як свідків. У такому випадку обставини, які мають значення для справи, «набувають правового режиму доказів» у процесуальній формі показань свідків.

Обґрунтовано, що у справах про оспорування батьківства (материнства), а також його визнання призначення судом експертизи має бути обов'язковим за клопотанням хоча б однієї із сторін, що обумовлюється високим ступенем вірогідності відомостей щодо батьківства (материнства) особи, що містяться у висновку відповідної експертизи (понад 99, 99%).

Зроблено висновок про те, що у справах про оспорування батьківства та материнства предмет доказування регламентований нормами, які містяться у статтях 136–139 СК України, і, виходячи з цього, кореспондується із матеріально-правовими передумовами реалізації права на подання до суду позовних заяв про оспорування батьківства (материнства).

Розділ 3 «Процесуальні особливості розгляду і вирішення судом справ про оспорування батьківства та материнства» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Відкриття провадження у справах про оспорування батьківства та материнства» визначено, що порядок реалізації права на пред'явлення позову у справах про оспорування батьківства (материнства), зокрема, передбачає: 1) дотримання вимог щодо оформлення позовної заяви (ст. ст. 175–177 ЦПК України); 2) наявність дієздатності у заявника (п. 1 ч. 4 ст. 185 ЦПК України); 3) сплату судового збору (ч. 4 ст. 177 ЦПК України).

Акцентовано увагу на тому, що вимога про оспорування батьківства (материнства) є особистою немайновою, відтак, ціна позову у такій позовній заяві не зазначається. Водночас, якщо позовна заява містить не тільки вимогу про виключення запису про особу як батька (матір) з актового запису про народження дитини, але й інші вимоги майнового характеру (наприклад, про відшкодування завданої моральної шкоди), в позовній заяві обов'язково зазначається обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспоруються.

Визначено, що сімейне законодавство України встановлює презумпцію батьківства, яка полягає у тому, що батьком дитини вважається визначена законом особа: або чоловік матері дитини, з яким вона перебуває у шлюбі, або чоловік, який спільно з матір'ю дитини подав до органу ДРАЦСу заяву про визначення походження дитини, або особа, визначена як батько дитини за рішенням суду. Водночас, матір'ю дитини вважається жінка, визначена як мати у документі закладу охорони здоров'я про народження нею дитини.

У підрозділі 3.2 «Підготовче провадження у справах про оспорування батьківства та материнства» звернено увагу на те, що предметом позову про

оспорювання батьківства (материнства) завжди буде вимога про виключення особи як батька (матері) дитини з актового запису про народження дитини, проте підстави такого позову можуть бути різними.

Встановлено, що у справах про оспорювання батьківства та материнства суд здійснює захист сімейних прав та інтересів шляхом припинення правовідносин між батьком (матір'ю) та дитиною.

Обґрунтовано, що вжиття заходів досудового врегулювання спору у справах про оспорювання батьківства (материнства), фактично, є неможливим, адже досягнення домовленості між сторонами про те, хто є батьком (матір'ю) дитини, не є підставою для внесення змін до актового запису про народження дитини.

Також зроблено висновок про те, що вимога про оспорювання батьківства (материнства) є особистою немайновою і виконання відповідного судового рішення покладається на органи ДРАЦСу, тому у таких справах заходи забезпечення позову, як правило, не вживаються.

У підрозділі 3.3 *«Розгляд справ про оспорювання батьківства та материнства по суті»* встановлено, що розгляд справ про оспорювання батьківства (материнства) по суті складається із чотирьох етапів: відкриття розгляду справи по суті, з'ясування обставин справи та дослідження доказів, судові дебати, ухвалення рішення. Зазначені складові судового засідання спрямовані на досягнення проміжних цілей судового розгляду та об'єднують процесуальні дії суду і учасників цивільного процесу. На кожному такому етапі судового розгляду суд розв'язує визначене коло питань і виконує поставлені завдання.

Визначено, що у справах про оспорювання батьківства та материнства іншими фактичними даними, які мають значення для вирішення справи, можуть бути будь-які дані, що підтверджують або спростовують вимогу про те, що позивач або відповідач є (не є) батьком (матір'ю) дитини. Засобами доказування, які підтверджують зазначені обставини, можуть бути будь-які передбачені ЦПК України засоби, як-от: письмові, речові, електронні докази, висновки експертів, показання свідків.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявилось у виокремленні особливостей процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорювання батьківства та материнства. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи є такі висновки.

1. У своїй еволюції цивільне процесуальне та сімейне законодавство України, яке регулює процесуальний порядок розгляду судом справ про оспорювання батьківства та материнства, пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити: а) зародження правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства, під час якого шлюбно-

сімейні відносини регулювались звичаєвим правом, а судові функції виконували єпископи, архієпископи і митрополит (X ст. – 1924 р.); б) становлення правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в радянському цивільному процесуальному та сімейному законодавстві, характерною особливістю якого була фрагментарна правова регламентація певних особливостей процедури розгляду відповідних справ (1924 р. – 1969 р.); в) розвиток правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в цивільному процесуальному та сімейному законодавстві УРСР та України, що характеризувався правовою регламентацією матеріально-правових підстав оспорювання батьківства та материнства (1969 р. – 2004 р.); г) новелізацію правового регулювання судочинства у справах про оспорювання батьківства та материнства в цивільному процесуальному та сімейному законодавстві України, що характеризується законодавчим закріпленням як матеріально-правових, так і процесуальних передумов звернення до суду із відповідною позовною заявою (2004 р. – до сьогодні).

2. Передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства) доцільно поділяти на:

I) процесуальні передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства), які визначають процесуальні підстави для відкриття провадження у справі: а) заява підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства; б) відсутнє таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; в) у провадженні цього чи іншого суду відсутня справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; г) відсутнє рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим; д) відсутнє рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; є) після смерті фізичної особи, яка звернулася із позовною заявою або до якої пред'явлено позов, або оголошення її померлою спірні правовідносини допускають правонаступництво;

II) матеріально-правові передумови, які визначають матеріальні підстави для відкриття провадження у справі. Матеріально-правові передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства) різняться залежно від особи, яка звернулася до суду із відповідною позовною заявою. А саме, такими передумовами є:

1) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини: а) позивач є особою, яка записана батьком дитини відповідно до ст. ст. 122, 124, 126 і 127 СК України; б) позов про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження пред'явлено після народження дитини і до досягнення

нею повноліття; в) позивач в момент реєстрації себе батьком дитини не знав, що не є її батьком; г) позивач не давав згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до ч. 1 ст. 123 СК України;

2) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини: а) особа, яка записана батьком дитини, померла до народження дитини; б) особа, яка записана батьком дитини, за життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства;

3) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства визначеними законом спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини (дружиною, батьками, дітьми): а) особа, яка записана батьком дитини, померла; б) особа, яка записана батьком дитини, через поважні причини не знала про те, що записана батьком дитини;

4) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства свого чоловіка жінкою, яка народила дитину у шлюбі: а) позивачем є жінка, яка народила дитину у шлюбі; б) предметом позову є вимога про виключення запису про чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини; в) інша особа подала заяву про визнання свого батьківства щодо дитини;

5) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування материнства жінкою, яка вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, а відповідачем – жінка, яка записана матір'ю дитини; б) народження дитини жінкою-позивачем не є наслідком перенесення в її організм людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій; в) народження дитини не є наслідком перенесення в організм жінки-відповідача ембріона людини, зачатого її чоловіком та позивачем в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій;

6) у випадку подання до суду позовної заяви про оспорування материнства жінкою, яка не вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка записана матір'ю дитини; б) жінка-позивач не вважає себе матір'ю дитини.

3. Позовні заяви про оспорування батьківства (материнства) подаються до суду за правилами, встановленими для загальної, альтернативної або виключної територіальної юрисдикції (підсудності).

4. Належним позивачем у справах про оспорування батьківства є: 1) особа, яка записана батьком дитини відповідно до статей 122, 124, 126 і 127 СК України (ч. 1 ст. 136 СК України); 2) спадкоємці особи, яка була записана батьком дитини, але померла до народження дитини, проте за свого життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства (ч. 1 ст. 137 СК України); 3) спадкоємці особи, яка була записана батьком дитини, але померла після пред'явлення позову про виключення свого імені як батька з актового запису про народження дитини (ч. 2 ст. 137 СК України); 4) спадкоємці особи (дружина, батьки та діти), яка була записана батьком дитини, але через поважні причини не знала про це (ч. 3 ст. 137 СК України); 5) жінка, яка народила дитину у шлюбі, за умови подання іншою особою заяви про своє батьківство (частини 1, 2 ст. 138 СК України).

5. Належним позивачем у справах про оспорування материнства є: 1) жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України); 2) жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, крім таких випадків: а) перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 2 ст. 123 СК України); б) народження жінкою дитини після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 3 ст. 123 СК України).

6. У справах про оспорування батьківства (материнства) активна процесуальна співучасть може мати місце у випадку, якщо позовна заява подається на підставі ст. 138 СК України, тобто жінкою, яка народила дитину у шлюбі, а предметом вимоги є виключення запису про свого чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини. У такому випадку у процесуальному статусі співучасника може виступати інший чоловік, який визнає своє батьківство щодо дитини.

7. Хоча цивільне процесуальне законодавство України і не визнає пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників самотійним засобом доказування у справі, водночас, передбачає можливість допиту таких осіб як свідків. У такому випадку обставини, які мають значення для справи, «набувають правового режиму доказів» у процесуальній формі показань свідків.

8. У справах про оспорування батьківства (материнства), а також його визнання призначення судом експертизи має бути обов'язковим за клопотанням хоча б однієї із сторін, що обумовлюється високим ступенем вірогідності відомостей щодо батьківства (материнства) особи, що містяться у висновку відповідної експертизи (понад 99, 99%).

9. У справах про оспорування батьківства та материнства предмет доказування регламентований нормами, які містяться у статтях 136–139 СК України, і, виходячи з цього, кореспондується із матеріально-правовими передумовами реалізації права на подання до суду позовних заяв про оспорування батьківства (материнства).

10. Презумпція батьківства полягає у тому, що батьком дитини вважається визначена законом особа: або чоловік матері дитини, з яким вона перебуває у шлюбі, або чоловік, який спільно з матір'ю дитини подав до органу ДРАЦСу заяву про визначення походження дитини, або особа, визначена як батько дитини за рішенням суду.

11. У справах про оспорування батьківства та материнства суд здійснює захист сімейних прав та інтересів шляхом припинення правовідносин між батьком (матір'ю) та дитиною.

12. Вжиття заходів досудового врегулювання спору у справах про оспорування батьківства (материнства) є неможливим, адже досягнення домовленості між сторонами про те, хто є батьком (матір'ю) дитини, не є підставою для внесення змін до актового запису про народження дитини.

13. Розгляд справ про оспорування батьківства (материнства) по суті складається із чотирьох етапів: відкриття розгляду справи по суті, з'ясування обставин справи та дослідження доказів, судові дебати, ухвалення рішення.

Зазначені складові судового засідання спрямовані на досягнення проміжних цілей судового розгляду та об'єднують процесуальні дії суду і учасників цивільного процесу. На кожному такому етапі судового розгляду суд розв'язує визначене коло питань і виконує поставлені завдання.

14. На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального та сімейного законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції п. 5 ч. 3 ст. 175 ЦПК України, доповнити правову норму, що її містить ч. 1 ст. 105 ЦПК України, пунктом 4, викласти у новій редакції назву §1 глави 2 розділу 1 ЦПК України, доповнити СК України новою правовою нормою – статтею 139-1.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Стопченко К. О. Особливості визначення складу осіб, які беруть участь у цивільних справах про оспорювання батьківства і материнства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. Том 104. С. 155–164.
2. Стопченко К. О. Передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства). *Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 1. Том. 1. С. 84–87.
3. Стопченко К. О. Еволюція правового регулювання процесуального порядку розгляду судом справ про оспорювання батьківства (материнства). *Право і суспільство*. 2018. № 2. Частина 3. С. 40–45.
4. Стопченко К. О., Чурпіта Г. В. Цивільна юрисдикція суду щодо розгляду справ про оспорювання батьківства та материнства. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2018. № 2(30). С. 103–106.
5. Стопченко К. О. Судові рішення у справах про оспорювання батьківства та материнства. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 49. Том 1. С. 160–163.
6. Стопченко К. О., Чурпіта Г. В. Встановлення судом факту народження особи в певний час. *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кіровоград, 4 грудня 2015 р.)*. Кіровоград, 2015. С. 133–136.
7. Стопченко К. О. Загальні підстави оспорювання батьківства та материнства за сімейним законодавством України. *VI наукові читання, присвячені пам'яті академіка В. В. Конєйчикова: матеріали* (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ, 2016. С. 130–131.
8. Стопченко К. О. Особи, які беруть участь у справах про оспорювання батьківства та материнства. *VI наукові читання, присвячені пам'яті академіка В. В. Конєйчикова: матеріали* (Київ, 17 листопада 2017 року). Київ, 2017. С. 108–110.
9. Стопченко К. О. Участь у справах про оспорювання батьківства та материнства органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення:*

матеріали ІХ всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Київ, 31 жовтня 2017 р.). Київ, 2017. С. 231–234.

10. Стопченко К. О. Щодо осіб, які можуть бути позивачами у справах про оспорування батьківства та материнства. *Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи*: матеріали науково-практичної конференції студентів та аспірантів (м. Харків, 24 листопада 2017 р.). Харків, 2017. С. 71–72.

АНОТАЦІЯ

Стопченко К. О. Судочинство у справах про оспорування батьківства та материнства. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням процесуального порядку розгляду і вирішення судом справ про оспорування батьківства та материнства. Здійснено аналіз стану наукової розробки проблеми, окреслено методологію проведення дослідження судочинства у справах про оспорування батьківства та материнства, а також простежено еволюцію правового регулювання відповідного процесуального інституту. Проаналізовано окремі процесуальні аспекти, пов'язані із пред'явленням до суду позовів про оспорування батьківства та материнства. Виокремлено процесуальні особливості відкриття провадження, підготовчого провадження, а також розгляду справ про оспорування батьківства та материнства по суті. На підставі аналізу наукової доктрини та чинного цивільного процесуального законодавства України внесено пропозиції щодо вдосконалення окремих правових норм.

Ключові слова: батьківство, материнство, оспорування батьківства (материнства), розгляд і вирішення судом справ, актовий запис про народження дитини, позов про оспорування батьківства (материнства), учасники справ про оспорування батьківства (материнства), докази і доказування у справах про оспорування батьківства (материнства).

АННОТАЦИЯ

Стопченко К. А. Судопроизводство по делам об оспаривании отцовства и материнства. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация является комплексным научным исследованием процессуального порядка рассмотрения и разрешения судом дел об оспаривании отцовства и материнства.

Осуществлен анализ состояния научной разработки проблемы, определена методология проведения исследования судопроизводства по делам об оспаривании отцовства и материнства, а также прослежена эволюция правового регулирования соответствующего процессуального института.

Установлено, что правовое регулирование производства по делам об оспаривании отцовства и материнства в своей эволюции прошло несколько этапов, среди которых: а) зарождение правового регулирования судопроизводства по делам об оспаривании отцовства и материнства, во время которого брачно-семейные отношения регулировались правовыми обычаями, а судебные функции выполняли епископы, архиепископы и митрополит (X в. – 1924 г.); б) становление правового регулирования судопроизводства по делам об оспаривании отцовства и материнства в советском гражданском процессуальном и семейном законодательстве, характерной особенностью которого была фрагментарная правовая регламентация определенных особенностей процедуры рассмотрения соответствующих дел (1924 г. – 1969 г.); в) развитие правового регулирования судопроизводства по делам об оспаривании отцовства и материнства в гражданском процессуальном и семейном законодательстве СССР и Украины, которое характеризовалось правовой регламентацией материально-правовых оснований оспаривания отцовства и материнства (1969 г. – 2004 г.); г) новеллизация правового регулирования судопроизводства по делам об оспаривании отцовства и материнства в гражданском процессуальном и семейном законодательстве Украины, характеризующаяся законодательным закреплением как материально-правовых, так и процессуальных предпосылок обращения в суд с соответствующим исковым заявлением (2004 г. – по настоящее время).

Проанализированы отдельные процессуальные аспекты, связанные с предъявлением в суд исков об оспаривании отцовства и материнства.

Проведена классификация предпосылок открытия производства по делам об оспаривании отцовства (материнства) на: а) процессуальные предпосылки реализации права на подачу в суд искового заявления об оспаривании отцовства (материнства), которые определяют процессуальные основания для открытия производства по делу и регламентированы нормами гражданского процессуального законодательства Украины; б) материально-правовые предпосылки, которые определяют материальные основания для открытия производства по делу, регламентированы нормами семейного законодательства Украины и зависят от лица, которое обратилось в суд с соответствующим исковым заявлением.

Получило дальнейшее развитие научное суждение о том, что в делах об оспаривании отцовства и материнства суд осуществляет защиту семейных прав и интересов путем прекращения правоотношений между отцом (матерью) и ребенком.

Сделан вывод о том, что по делам об оспаривании отцовства и материнства предмет доказывания корреспондируется с материально-правовыми предпосылками реализации права на подачу в суд исковых заявлений об оспаривании отцовства (материнства).

Обосновано, что объяснения сторон, третьих лиц и их представителей, хотя и не является самостоятельным средством доказывания по делу, могут приобретать правовой режим доказательств в процессуальной форме показаний свидетелей.

Аргументировано, что по делам об оспаривании отцовства (материнства) активная процессуальное соучастие может иметь место в случае, если исковое заявление подается женщиной, которая родила ребенка в браке, а предметом требования является исключение записи о своем муже как отце ребенка из актовой записи о рождении ребенка. В таком случае в гражданском процессуальном статусе соучастника выступает другой мужчина, который признает свое отцовство в отношении ребенка.

Выделены процессуальные особенности открытия производства, подготовительного производства, а также рассмотрения дел об оспаривании отцовства и материнства по существу.

Установлено, что порядок реализации права на предъявление иска по делам об оспаривании отцовства (материнства), в частности, предусматривает: 1) соблюдение требований по оформлению искового заявления (ст. ст. 175–177 ГПК Украины); 2) наличие дееспособности у заявителя (п. 1 ч. 4 ст. 185 ГПК Украины); 3) уплату судебного сбора (ч. 4 ст. 177 ГПК Украины).

Обосновано, что рассмотрение дел об оспаривании отцовства (материнства) по существу состоит из четырех этапов: открытия рассмотрения дела по существу, выяснения обстоятельств дела и исследования доказательств, судебных прений, принятия решения. Указанные составляющие судебного заседания направлены на достижение промежуточных целей судебного разбирательства и объединяют процессуальные действия суда и участников гражданского процесса. На каждом таком этапе судебного разбирательства суд решает определенный круг вопросов и выполняет поставленные задачи.

На основании анализа научной доктрины и действующего гражданского процессуального законодательства Украины внесены предложения по усовершенствованию отдельных правовых норм.

Ключевые слова: отцовство, материнство, оспаривание отцовства (материнства), рассмотрение и разрешение судом дел, актовая запись о рождении ребенка, иск об оспаривании отцовства (материнства), участники дел об оспаривании отцовства (материнства), доказательства и доказывание по делам об оспаривании отцовства (материнства).

SUMMARY

Stopchenko K.O. Proceedings in cases on paternity and maternity disputes. – *Qualifying paper published as manuscript.*

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.03. – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation is a complex scientific research of procedural order of consideration and resolution by the court of cases on paternity and maternity disputes. The analysis of the state of the scientific development of the problem is done, the

methodology of conducting the research of proceedings in cases on paternity and maternity disputes is outlined, as well as the evolution of the legal regulation of the corresponding procedural institute. The author analyzes certain procedural aspects related to the submission of lawsuits on the paternity and maternity dispute. The procedural peculiarities of opening of proceedings, preparatory proceedings, as well as the consideration of cases on paternity and maternity disputes are singled out. On the basis of the analysis of the scientific doctrine and the current civil procedural legislation of Ukraine, proposals were made to improve certain legal norms.

Keywords: paternity, maternity, paternity (maternity) disputes, consideration and resolution of court cases, record of birth of a child, lawsuit on paternity (maternity), participants in cases on paternity (maternity) disputes, evidences and proving in cases on paternity and maternity disputes.